

menjek a Donnak sárga vizéhez és mentem is volna, ha korábban szenteltek volna pappá, De mikorra felszenteltek, már bekövetezett volt a második magyar hadsereg sztálingrádi katasztrófája.

Egyszer volt, hol nem volt, pontosan Debrecenben és 1945 februárjában az történt, hogy négy-öt magyar összehajolt. Magam is köztük voltam. Akkor töltöttem be 26. évemet. Olyan 16-18 éves korú lányok meg fiúk voltak ezek az összehajló magyarok. Mit csináltunk összehajolva? Felfedeztük a spanyol viakszot. Rájöttünk, hogy mit tanított Jézus. Mitől lettünk ilyen okosak? Attól, hogy a tanító nénik megtanított bennünket hatéves korunkban olvasni, S azt kellett olvasnunk, amit találunk. Ha az van leírva, hogy Szeressétek ellenségeiteket, akkor nem lehet azt olvasni, hogy... Mit is? Azt, hogy verjétek ki fegyvereitekkel az oláhokat Erdélyből. Nem lehet, ha egyszer Jézus tanítványainak képzeljük meg mondjuk is magunkat – keresztényeknek.

Jézust felszegezték egy fára, a fő felfedezőt csak fel akarták kötni egy fára. De olyan irgalmas bírái voltak, hogy nem tették meg vele. Arra ítélték csak, hogy raboskodjék, amíg él. Ennek ellenére 42. születésnapját már börtönön kívül ünnepelte meg szüleivel, testvéreivel, barátaival. Mit csinált napközben, amikor nem ünnepelt? Törte a kokilla vasat a jászberényi úton az ócskavas-telepen, második műszakban pedig ellenőrizgette, hogy ifjúságában helyesen fedezte fel-e a spanyol viaszot. A harmadik műszakban pedig megint kereste a négy-öt magyart, akivel összehajolhatna.

Talált is valakiket. Többek között egy papot '67-ben, aki elmondta, hogy van neki egy unokabátyja. Ő is katolikus pap szegény, de nem tudja megtalálni a spanyol viaszot. Azt állítja nagy-nagy bajában, hogy nincs is spanyol viasz. Nincsen, aki válaszolni tudna az ő kérdéseire, és emiatt aztán csak veszekszik az Istennel. Elhozhatná-e hozzám? Mondtam, hogy csak hozza. Bízatta is, hogy jöjjön. Nem akart jönni: Minek menjen, ha egyszer nincsen spanyolviaszk? Aztán mégis csak eljött egyszer, nagyot beszélgettünk, s odaadtam neki a KIO hat vastag szamizdat kötetét. Falta, s mire elolvasta, megtalálta ő is a spanyolviaszot.

Testvéreim, mert megtalálta azt ő '68-ban, ezért lehetünk mi negyven évvel később, 2008-ban itt és most az inárcsi Művelődési házban. 40 éves fiatal legény volt ő még akkor. Feri volt csak, nem Feri bácsi. Egy regényt lehetne írni életéről. A Bokorban annyi ember él olyan, akiknek élete megérdemelne egy regényt. De Feri bácsi életregénye lenne köztük alighanem a legszínesebb. Már elmúlt 60 esztendő, mire a dicsőséges felszabadító

vörös hadsereg végre kitakarodott hazánkból, de itt hagyta társadalmunkban a maga szennyét: az ateizmust.

Ha nem tudnátok, megsúgom Nektek, hogy az ateistákat is a Jóisten teremtette. És a maga képére és hasonlatosságára tette, amit tett. És csak azért, hogy ne legyenek ateisták, hanem legyenek azok is az ő szerelme-tes lányai és fiai. És Feri bácsi addig törte a fejét, és addig imádkozott, amíg meg nem találta a módját, hogyan is lehet megszólítani az ateistákat.

És valamikor, jó tíz éve, meg tudta szólítani az ateista Bíró Lajost. Lajos meg a felségét, meg a maga két gyereket, meg még a Tiszavirág meg a Napvirág nevű közösségeinek tagjait. Tíz év kemény munkájának, spanyolviaszk felfedezésének háttérével szolgáltatatom én ki most az egyház szentségeit Lajos gyermekeinek: Ágnesnek és Gábornak, akik hisznek Jézusban. Hisznek ám! Ennek a hitüknek az a tartalma, amit Jézus tanított, amit most megszentelt formák között nyilvánosan lepecsételünk jézusi testvérei közösségeinek színe előtt.

Nem bubákat öntünk meg, akik csak sárgát meg zöldet tudnak csinálni. A hitüket pecsételjük le. Megerősítjük őket, hogy tanítványaik is legyenek Megújítják szövetségüket Jézussal.

Amen.

MERZA JÓZSEF

TOLSZTOJ OLVASÁSA KÖZBEN



Alig hallgattak el a második világháború fegyverei, amikor 1945-ben, negyven évvel megírása után, az Egyetemi Nyomda kiadta Tolsztoj kis könyvét, amelynek címe helyesen fordítva így szól: Egy korszak vége. Az író úgy látta, hogy a japánokkal vívott vesztes háború után kirobbant 1905-ös forradalom történelmi mérföldkő az orosz nép útján. Jelzi egy elnyomó uralom végét és meghirdeti a szabadság korszakát. Tolsztoj ott áll a régi rendszer romjain és nagy határozottsággal

képviseli azokat az elveket, amelyek alapján Oroszországnak meg kell újulnia. Sodró erejű, kemény, kritikus írása magával ragadja az embert. Ha azonban az elemző olvasó nem fejezi be a munkát az utolsó sorok elolvasása után, hanem ceruzát fog és tételeket készít, akkor határozott magatartás rajzolódik ki a szövegből. Én is sorjáztam az állításokat, egyiket a másik után, összesen 72-öt, hogy válaszolni tudjak arra a kérdésre, hogy mitől várja az író az új korszak megvalósulását. Tolsztoj véleménye jellegzetes és nagyon határozott: csak az erőszakmentesség és az engedetlenség elméleti és gyakorlati megvalósítása, az evangéliumi alapú szelídség biztosíthatja az emberhez méltó, szabad, egyenlőségen és testvériségen, egymás kölcsönös szolgálatán alapuló életet. Azért jellegzetes és határozott ez a vélemény, mert a 72 tétel közül 32 hirdeti az erőszakról, a hatalomgyakorlásról lemondás szükségességét, 9 pedig a hatalommal, az erőszakkal, az értelmetlen intézményekkel, az isteni parancsot megmásító állammal szembeni engedetlenség köteleességét.

Erőszakmentesség és engedetlenség: jól ismert fordulatok ezek a tragikus korszakokat követő túlélők, a vesztett háborúk utáni győztesek szájából. „Miért harcolt, miért követett el erőszakos cselekményeket, miért engedelmeskedett, miért nem tagadta meg a parancsot?” – kérdi szemrehányóan, felelősségre vonóan minden utókor. „Ádám, hol voltál?” – kérdi Isten, s a katona hetykén válaszol: „Én, kérem, a háborúban!”. A katona tudja, hogy az utókorok könnyebb feltenni ezeket a kérdéseket, mint amennyire ő megvalósíthatta volna akár egy századrészét annak, amit utólag rajta követelnek. Az ember tudomásul veszi az utókor kemény, szembesítő kérdéseit azzal szemben, aki egy előző korban, bizonyíthatóan nem tudott tettekkel megfelelni az utódok erkölcsi normáinak. Tolsztoj tanulmányának nem ez az érdeme. Nem a felelősségre vonás, nem az, hogy élesen kritizálja az embert megnyomorító világi és egyházi uralmat, hanem az, hogy amit erénynek mond az számomra tiszta evangélium. Tucatszámra olvashatunk kritikát feudális, kapitalista, horthysta, sztalinista bűnökről, a pangás éveiről, a személyi kultusz rémtetteiről, de hol a hang, amelytől reményem van élni és dolgozni, amelytől felemelem a fejem és azt keresem: miben és hogyan lehetek erőszakmentes és engedetlen, én, ma, nem más és nem tegnap, tudva azt, hogy magatartásomat egyszer majd mérlegre teszi az utókor. A bátorításra van szükségem.

Ezért is különös az a pár mondat, amit előszóként mond el a füzet kiadója. 1945-ben úgy látja, hogy Tolsztoj államellenes, keresztény anarchiája nem volt

józan, nem volt reális. „Ma már nem is szabad megvalósítandó javaslatnak tartani” – írja. Naiv, téves, „balklövés” vannak benne. „Az értelem, a józanság, a valóság emberei, akik utána következtek, és akik a nagy művet megvalósították, más irányt követtek: a következetességet, az erélyt és a realitást”. Ne kérdezzük, miért nem kéri számon a kritikus – Tolsztojra hivatkozva – az előző embertelen kor szereplőitől az irgalmat, az erőszak elutasítását, az engedetlenséget. Miért gondolja azt, hogy ebben az új korban szóba sem kell állni Tolsztoj javaslataival, legfeljebb el kell érzékenyülnünk szívünkben, ha olvassuk őket. Mert számon kérhetné, amint számon kérték azok, akiknek családját, barátait mások kiirtották a parancsnak engedelmeskedés erénye folytán, s akik azt hirdették, hogy soha többé embert kínzó erőszakot. Az előző írója talán inkább tudatlanságból, mint félelemből elhitte, hogy azok a férfiak, akik 1917-ben Tolsztoj után jöttek, akik az értelem, a józanság, a valóság emberei voltak – szegény Lev Nikolaevics! – következetességgel, eréllyel és realitással tényleg megvalósították azt a nagy művet, ami után az emberiség áhítozott.

Jó negyven évvel később hallgatom Okudzsava rekedt hangját, s a dalt, amely összehasonlítja a római birodalom hódításait az afgán háborúval. Az állítólag felszabadult ember elveszi mások szabadságát. Hogyan? Felborult az idő? Hiszen ez anakronizmus! Hogyan jön ide a mába, kétezer év múltával, egy megsemmisült impérium hadjárata? Lehet, hogy anakronizmus? Az is lehet, hogy mindez azért lehet, mert az új világot konokul, erőszakosan és az emberi valóságra fittyet hányva akarták megvalósítani. Eréllyel, amelynek először csak az alternatívákban gondolkodó elvtársak, később megbízható katonák, közigazdászok, biológusok, fizikusok lettek az áldozatai, s velük együtt tudományágak, az adekvát valóság darabjai. Most ismét jönnek a halottak és jön a légerek népe, jön Ahmatova, Vavilov, Kalinyin felesége és Pap Simon, és felelősségre vonja az erőszakosakat. Ismét egy kor végén vagyunk, ha nem is háborúval és katonai vereséggel lezárult kor végén. A mostani kor végét más vereség jelzi. Egy szükségképpen igazságtalansággá torzult, mert erőszakos igazságtevési szándék vallott kudarcot és vele együtt összeomlott egy embert szolgálónak mondott gazdasági rendszer. A gazdasági és erkölcsi romokon ülve lehangoltan gondolkodhatunk törekvéseink állandó félresiklásán, a jószándék újból és újból gonoszságba és gyilkolásba torkollásán és hajlamosak lehetünk a közönyre, a visszahúzó-dásra, a reménytelenségre.

Eközben néhány száz fegyvertelen ember rendőri ütlelésnek teszi ki magát az utcán, a Himnuszt éneklő és a templomba tódulva meghallhatja, hogy az egyház nem vesz részt politikai mozgalmakban. Vajon mit mondott volna Jézus a hozzá menő megverteknek és szembefröcskölteknek itt és most, akár a templomban, akár azon kívül? Dugjátok vissza kardjaitokat? De hiszen senkinek sem volt kardja! Vagy félni lehet attól, hogy holnap lesz?

Ezrek visznek a kezükben égő gyertyát, hogy emlékezzenek és emlékeztessenek elnyomott, jogaiktól megfosztott vérrokonokra, az emberi kultúra lerombolására. Azért, hogy kiáltsanak és szembesítsék a gögjükben elbizakodottakat az emberség elemi követelményével. Ott van-e a helyem a kékek vagy zöldek soraiban, amikor tiltakoznak a környezetrombolás vagy szennyezés ellen és felvonulva, írásos ellenvéleményt nyújtanak át a kezdeményezőknek? Az utcán van-e a helyem, vitakörben van-e a helyem, vagy csak templomban, illetve vallási közösségben lehet a helyem, mert a keresztény ember nem politizál?

Amikor az egyik görög filozófus gondolatilag eljutott oda, hogy nincs mozgás, akkor partnere szó nélkül felállt és járkálni kezdett. Legyen szabad nekem a járkálással kezdeni.

Bár még nem jártam iskolába, de emlékszem, egy régi fényképen láttam is, hogy sárospataki házunk ajtaján kis fémplakett volt, rajta a szöveg: „Nem, nem, soha!” – „Csonka-Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország”. Hamarosan iskolába kerültem, és ott a tanítás elején ezt imádkoztuk: „Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek egy isteni örök igazságban, hiszek Magyarország feltámadásában”. Negyedik elemista koromban, német órára járva, megismételtük az imádságot: „Ich glaube an einen Gott, ich glaube an ein Vaterland, ich glaube an die ewige göttliche Gerechtigkeit, ich glaube an die Auferstehung Ungarns. Amen.” Két sógorom fronton volt, apám Erdélyben szervezte a közigazgatást. Örültem a győzelmi jelentéseknek, lelkes voltam, mert azt hittem, hogy darabonkint újból összeáll a „Nagy” Magyarország. A zsidókat összeszedték és elvitték, láttam, hogyan lopkodják el lepecsételt lakásaikból a használati tárgyakat, bútorokat, könyveiket, ruháikat. 1944 végén megjelentek az orosz katonák Miskolcon, nálunk is laktak az egyik szobában, este együtt ültünk a konyhaasztalnál – apám tudott valamit ukránul – néha kaptunk tőlük egy extra falatot. Megkezdődtek az igazoló eljárások, s igazoltam, igazolták-e apámat, hiszen ettől függött az állása. Még néhány

évig kongreganista voltam, azután egy rövid vezetőképző tanfolyamon vettem részt, amelyet a jezsuiták szerveztek. Hamarosan senkit sem lehetett vezetni, mert mi váltunk vezetettekké. Diákszervezetek alakultak, tanfolyamok szerveződtek. Egy ideig – a hagyomány erejében – osztálytitkár voltam a gimnáziumi osztályban, később már csak tanulmányi felelősnek voltam jó. Nagygyűlés következett a miskolci Nemzeti Színházban. Egyszer csak mindenki felállt és ezt skandálta: „Nem akarunk gyereksírást, kötélre a hercegprímást!” Már tudtam, hogy itt sincs helyem, de énekeltem a közársasági indulót: „Elnyomás, szolga sors, ez volt a rend ezer évig ...” A Búza tértől indulva végigharsogtuk a főutcát: „... kinyílt előttem a világ ...” „evviva il comunismo e la liberta – vivát Sztalin!” Baráti körben azonban ellenzékiek voltunk, tomizmust és indus filozófiát olvastunk. A hitoktatás megszűnése után csoportokat alkottunk, bár akkor már figyelt minket a karhatalom. Visszautasítottam a szovjet ösztöndíjat, mert nem akartam vallástalan országba menni, s még nyolcadikosként is a Szunyogh-féle Misszáléval a kezemben tettem meg a közel negyedórás utat a minoriták templomáig.

Jöttek az egyetemi évek, a Diákszövetségnek tagja voltam, a pártba hívást vallási okokból visszautasítottam. Három évfolyamtársam – egyikük később a feleségem – 53 végén kilépett a pártból, illetve lemondott a tagjelöltségéről, mert a párt politikáját nem tudta összeegyeztetni a lelkiismeretével. 54 nyarán nem fogtam kezét a honvédelmi vizsgabizottság elnökével, mert igazságtalannak tartottam a kapott érdemjegyet. 55 nyarán egészségileg alkalmatlannak találtak a katonai szolgálatra, de egy hónappal később külön megmagyarázták a kiegészítő parancsnokságon, hogy „ilyen” emberből nem lehet a néphadsereg tisztje. Tanári pályafutásom első hónapjában visszautasítottam, hogy KISZ-vezető tanár legyek, hangsúlyozva, hogy nem a munkától húzódom. 56-ban mérsékelt és megértő voltam, képtelen arra a szájjáratásra, amit azok folytattak, akikről korábban mást tudtam. Ezért alkalmasnak találtak arra, hogy november 4-e után a volt párttitkárral és szakszervezeti elnökkel küldöttségbe menjek a városi pártbizottságra, Komócsin Zoltánhoz, egy derék debreceni költőnk szabadlábba helyezése érdekében. Meg is hívtak a párt soraiba 57 tavaszán, sikertelenül. Talán még egyszer került ilyesmire sor, 5-6 évvel később, egy másik városban, másik munkahelyen, többé nem. 58-ban a rendőrség elszedte írásainkat, amelyekben főleg a francia munkáspapi mozgalom anyaga volt, 60-ban a Párt megvizsgálta gondolatvilágomat, oktatói alkalmasságo-

mat. Átmentem egy másik egyetemre. Ott 6 év alatt beláttam, hogy számomra nincs értelme a tanári munkának, mivel gondolataim nyílt kimondását nem engedi az íratlan törvény, amely szerint oktató csak marxista meggyőződésű lehet, vagy legalább is annak kell mutatnia magát. Persze lehet marxizmust beszélni a katedrőről, a folyosón viszont összekacsintani azokkal a hallgatókkal, akikről tudom és akik tudják rólam, hogy templomba járok. Az is világos lett, hogy a munkahelyemen egymással harcoló csoportok vannak, akik nem arra várnak, hogy valaki kibékítse őket egymással, hanem arra, hogy mindenki foglaljon állást: barát vagy ellenség akar lenni. Ezek a társadalomban folyó, kard nélküli, de erőszakos és vevő küzdelmek. Otthagytam őket, még azon az áron is, hogy fel kellett mondanom az állásomat. A 70-es évek elején már nem befolyásolt az a megítélés, hogy aki kisközösségben dolgozik, gépírási füzeteket készít, az államellenes tevékenységet folytat. Rájöttünk arra, hogy nem katonáskodhatunk, nem is esküdhetünk engedelmisséget senki fiának, pedig egészen világos, hogy ennek politikai kihatása is van, akármilyen elvből eredeztesse is hitvallását a lelkiismereti tiltakozó. A polgári engedetlenség eszköztárunk kelléke lett, minden társadalmi következményével együtt.

Nem akarok túl sokat foglalkozni a dolgaimmal, ezért elhagyom, hogy tételekké formáljam ennek a hosszúra nyúlt életrajzi kivonatnak egyes mozzanatait. Visszaneézve az életemre, ezek a helyzetek egyértelműen olyanok voltak, hogy – akarva-nem akarva – politikai állásfoglalást fejeztek ki. Bizonygathatta valaki teljes buzgósággal, hogy indítékai tisztán vallási jellegűek, az illetékesek mindig politikai szempontból is, vagy csak abból ítélték meg dolgait. A legenyhébb értékelés ez volt: politikailag nevelhető. Ha egyetemi éveink minimális állásfoglalását – a templomba járást – tekintem, amelyet figyeltek és amit felrótak, az is egyértelműen azt jelentette, hogy az illető nem teszi magáévá az egyedül helyes marxista gondolkodást, tehát nem hajlandó azonosulni a társadalom, az állam és a párt, a Szovjetunió, az egész világ haladó erőinek gondolkodásával. Lehet, hogy egy papnövendék ezt nem érezte, de mindenki, aki valamivé akart válni ebben a világban, küzdött, hogy megtartsa magát a következményekkel járó politikai nyomással szemben. Én úgy éltem meg az életemet, hogy az állandó politikai állásfoglalás is volt középiskolás korom óta, több-kevesebb tudatossággal, beszélve vagy hallgatva, aktívan vagy passzívan. Ezért nem akarok általában és elméletileg foglalkozni ezzel a

kérdéssel, mert tudom, hogy a keresztény ember is politizál, csak az a kérdés, hogyan teszi ezt és meddig.

Az elmúlt évtizedekben könnyen kialakulhatott az a kép, hogy az egyház és hívei nem politizálnak, hiszen az egyház kiszorult a közéletből, a vallásos embernek nem volt, mert nem lehetett mondanivalója az ország számára. Kötelességének is érezte minden „rendes” pap és hívő, hogy távol tartsa magát a közéletbe belekeveredéstől. Megvolt a véleménye azokról, akik a felülről létrehozott – hogy úgy mondjam rájuk kényszerített – fórumokon támogatásukról biztosították az akkori politikai törekvéseket. A passzív ellenállás is politika azonban, mert így beszél a fennálló rendszerhez: eltűnök, nem támogatlak, nem igazollak. Nem vagyok azonban (fizikailag vagy lelkileg) elég erős ahhoz, hogy küzdjek igazságtalanságaid ellen, ezért veszteg maradok. Megvan a véleményem rólad, de ezt megtartom magamnak. És így tovább, a passzív ellenállás különböző húrjain. Mivelhogy hátrányos helyzetbe kerültünk és a kifejezetten politikai fórumokon nem szólalhattunk vagy nem szólaltunk meg, ezért nem okozott túl nagy nehézséget elhíttatnunk magunkkal, hogy nem politizálunk. Pedig azt tettük, mert aki egyszer beleszületett egy társadalomba, az akár kolostorba vonul, akár emigrál, legalább egyszer életében kifejezi vélekedését arról a társadalomról, amelynek tagja lett.

Úgy adódott, hogy 1976 őszétől egyre gyakrabban vetjük a szánkra azt a kifejezést, hogy „inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek”. Ez bizony akármennyire is vallásos megfogalmazásnak tűnik, alaposan kimeríti a politizálás fogalmát, mivel az „embereket” az Állami Egyházügyi Hivatal és annak kék- illetve fekete ruhás megbízottai testesítették meg. Államellenes, később „egyházellenes” magatartást vettünk fel, először gyakorlatilag később elméletileg is megvalósítva az állampolgári, illetve egyházpolgári engedetlenséget. Nem kellett Thoreau-t, Tolsztojt vagy Gandhit olvasni, hogy eljussunk az öntudatos „nem” kimondásáig, elég volt egyszerű hívőnek lenni, aki fehéren-feketén gondolkodik a hit alapkérdéseiről. Mi persze sok egyebet is olvastunk, s ezért tiltakozást jelentettünk be számos hivatalviselőnél vagy intézménynél. Lám, a történelem úgy alakult, hogy nem csak egyszer mondhatuk el a véleményünket – korábban mindjárt becsuktak volna bennünket és visszamerülhettünk volna a jótékony apolitikusságba – hanem többször is, immár 12 éve mondogatjuk. Ez viszont már óhatatlanul elvezet minket a közélet fórumaira, hiszen aki sokáig beszél, előbb-utóbb más szavakat is mond, mint amivel el-

kezde. Mi is elmondtuk azt, hogy hazánkban nincs sajtószabadság, hiszen nem kapunk egy sornyi helyet sem arra, hogy válaszoljunk azoknak, akik korlátlan terjedelemben nyilatkozhatnak ellenünk. Nincs tér harcolni a gondolatok igazságáért, mert valakik egyoldalúan kisa-játították annak eldöntését, hogy mi az igazság. Meg kell mondanom, hogy elég emelkedett nézőpontból vizsgálódva nem látok különbséget aközött, hogy valaki a vallási sajtó szabadságáért vagy a politikai sajtó szabadságáért küzd, ha a sajtószabadság azt jelenti, hogy minden fél elmondja lelkiismeretesen, hogy mi él benne egy adott kérdés kapcsán. Ha követeljük magunknak a vallási közlés szabadságát, akkor követelnünk kell mások számára a más tartalmú közlés szabadságát – ha úgy tetszik az egyetemes emberi szabadság alapján – és máris csatlakozhatunk a „Sajtószabadságot!” feliratú transzparenst vivő tömeghez. De ott lépkedhetünk a „Szeretem a Dunát” feliratú zászló alatt is, hiszen aki a Dunát szereti, az az embereket is szereti és nem akar ártani másoknak azáltal, hogy tönkreteszi az életterületet. Nemcsak menetelhetünk, hanem írhatunk, előadhatunk, kérelmeket, beadványokat, javaslatokat fogalmazhatunk, hiszen legbensőbb meggyőződésünk lehet, hogy mindez az emberek javát szolgálja, tehát a szeretet aktuusa. Tervezhetünk új oktatási terveket, kísérletezhetünk új gazdasági modellekkel, kidolgozhatjuk a szociális juttatások, nyugdíjak új rendszerét, lerögzíthetjük, hogy milyen jogok illetik meg a kisebbségeket, a társadalom bizonyos rétegeit, csoportjait és felszólíthatjuk a társadalmat, hogy nagylelkűen lépjen túl a jogokon és adjon többet, mint amit a törvény előír, azaz tökéletesít-sük a társadalmat.

Csak nehogy „ágyúkkal fegyverezzük fel jóindulatunkat”.

„A lázadás tilos” – szögezte le Tolsztoj. Lázadáson a fegyveres forradalmat értette. De hát mi lesz a világ-megváltó eszmékből „lázadás” nélkül? Mi, Kossuth-követő magyarok hajlamosak vagyunk arra, hogy azt gondoljuk, hogy a szabadság csak szabadságharcban harcolható ki. Kevesen voltak közöttünk „belső” emberek, akik tudták, hogy a szabadság a lélekben születik meg és onnan sugárzik tovább. A történelemnek lesznek majd pillanatai, amikor ez a szabadság az egyének lelkéből feltör a társadalmi szintre, mert a történelem erői akkor is el tudják söpörni Sztálinok, Brezsnyevék, Rákosik – hadd ne folytassam e sort, hiszen nincs elég jó történelmi távlatunk – önkényuralmát, ha nem tör ki „lázadás”. A Szovjetunióban nem ez vagy az az erős ember hozta létre ezt a páratlan átalakulást, hanem az a nyolcmillió néma ember, aki 1937-ig rákerült a hiányzó polgárok listájára és az a ki tudja hány millió, aki utána

halt erőszakos halált, vagy vált a lágerszigetecsoport lakójává. Ha elhatalmasodik a bűn, akkor egy kritikus pontnál megváltozik a világ anélkül, hogy a politikát és evilág mechanikáját világosan látó, s az igazságért „életükkel és vérükkel” küzdő igazságnak be kellene szennyezniük a kezüket. Ha nem mások életét, hanem a magamét akarom feláldozni, akkor Istennek tetsző lesz cselekedetem, akár a „város” érdekében, akár az „Országért” teszek valamit. Az Ország ugyan több, mint a város, de a mi életünkben sokszor benne van a városban, lakói itt is ott is élnek, s közösek az ügyeik.

„A lázadás tilos” – fogalmazta meg Tolsztoj és én a farizeusokkal, papi fejedelmekkel és megszálló hatóságokkal fegyvertelenül szembenálló Jézus példáját kívánom követni, amikor társadalomkritikát gyakorlok szóban és szeretetet akarok megvalósítani tettben. A keresztény kritika fegyvertelen, kiszolgáltatott, alulról jövő, védtelen. Ereje az igaz szóban rejlik és abban a hűségben, amellyel a hirdetője mögé áll. Nincs karhatalma, nem is akarja igazságát másra rákényszeríteni. A másik ember lelkiismeretére kíván hatni objektív és szubjektív eszközökkel, mindvégig biztosítva a másik lehetőségét a szabad döntésre. Jelen idejű sóhivatalt hoz létre, amelynek nincsenek karhatalmi eszközei elképzeléseinek behajtására. Sóhivatal, amellyel szemben méltányos lehet az igazságos hatalom, a jogra és a jog betartására épült hatalom, de lehet vele méltánytalan is, javaslatait elutasító. E kritikus, próféta társadalom persze megvalósíthatja a maga világában mindazt, amit jónak gondol, sajnálkozhat azon, ha ajánlásai süket fülekre találnak, tovább élheti a maga világában az ideáljait, fáradhatatlanul hirdeti újból és újból a világnak, s időnkint szembesül az ellene irányuló, néha megsemmisítő szándékú támadásokkal. Belső ereje, lendülete, hűsége nem a hatalomátvétel, a hatalom megszerzésének reményéből származik, hanem isten- és emberszeretetéből, erkölcsi meggyőződéséből, az igazság valamikori győzelmében való hitéből és abból a sajátosan keresztény meggyőződéséből, hogy ha itt és most minden elveszni látszik, az istennektetsző embert égi jutalom várja, élete akkor is sikeres.

Mivel számomra magától értetődő, hogy a társadalomban, a világban élő ember szükségképpen politizál, azért nekem nem az a kérdés, hogy politizálhatok-e vagy sem, hanem az, hogy a társadalomról és annak berendezkedéséről alkotott képem helyes-e vagy helytelen. Alapvetően azt tartom fontosnak, hogy az általam hozzáférhető területen és a számomra lehetséges mértékben oly objektíven lássam a világot, amennyire csak lehet. Ismerni és érteni akarom a társadalom, az ember

cselekvésének törvényeit, a történelem és a napi politika rúgóit és eszközeit. E tényezők lehetnek nemesek és lehetnek gonoszak. Akkor is látnom és ismernem kell őket, hatásukat a világra és énrám is. Azért, hogy szembe tudjak nézni e hatásokkal, tudjam őket felhasználni vagy elutasítani. Látni akarok azzal az objektív, kendőzetlen látással, amivel Jézus nézni tudta a világtörténelmet. Ismerni akarom a politikát, hogy hathassak rá, ha tudok. Ezért megismétlem: ismereteimet, ítéleteimet elsősorban nem aszerint osztályozom, hogy politikaiak vagy nem politikaiak, hanem úgy, hogy igazak-e vagy sem. Ez a döntő. Ezután jön a második lépcső: mi a következő, megtehető lépés abban a szellemben, amely az Atya által megkívánt tökéletesség felé visz. Mi hasznos, mi nem hasznos, mi szolgálja a szeretetet, mi nem? Mi kivihető, mi lehetetlen? Még jöhetnek egyéb szempontok is, míg egyszer az ötlik fel bennem, hogy azt vizsgáljam: politikai vagy „vallási” jellegű az a gondolat, ami foglalkoztat. Meg kell mondanom, hogy politikai buzgóságomat sokkal jobban le tudja hangolni a félelem érzése, politikai hősiességem kiélésénél sokkal inkább veszem figyelembe, hogy Isten ugyan nem ver bottal, de a rendőrök igen. Ezért tudom radikálisabban bírálni egyházamat, mint az államot, amelyben élek. Ezért húzódik be az ember a templom vagy a szertartások, a „vallási cselekmények” világába, mert ott biztosan számíthat a Teremtő irtalmára, ezeken kívül azonban sok minden komiszság lehetséges. Bizony, nagy biztonságérzetet jelent az, hogy „én nem politizálok”, de akkor bizony senki sem fog kiállni a polisz piacára, hogy elmondja: zsarnok a király, nincs joga a szegénynek, az özvegynek, az árvának, hogy csaló a hatalmas, aki elveri a dolgozók keserves munkájából származó jövedelmet; nem a nép jóléte, hanem hatalmának biztosítása, túlbiztosítása a cél. Egy évtizedre börtönbe zárja a feleséget, hogy kezében tarthassa a férjét, s míg a férj fényes ceremóniákon vesz részt, az asszony üvegdarabokkal öldösi meg a tetveket fogolytársai ruháján. Senki sem fogja felhányni a bűnöket, ha csak a keresztet tudja magára hányni, azt híván, hogy ezáltal lelke a kegyelem állapotába kerül, üdvözülni. Vannak dolgok, amik istennektetsző dolgok, s amik „vallásos cselekményekkel” nem helyettesíthetők. Lestárné dr. Varga Mária például tegnap a Parlamentben elmondta, hogy 1987-ben az egészségügyre fordított kiadások 3,4 %-kal csökkentek, a fegyveres testületeké pedig 5,4 %-kal nőtt. Ezt elmondani prófétai szó akkor is, ha a felszólaló esetleg nem bejegyzett keresztény. Igaz szó, időserű szó, helyes cselekedetre ösztönző szó.

Ilyen gondolataim vannak akkor, amikor az elmúlt hónapok politikai mozgásait figyelve Tolsztoj tanulmányát lapozgatom. Ha gyors és nem teljes összefoglalást akarok készíteni arról, hogy mit jelent számomra a politika, akkor három pontot írok fel az elmélet, a szó és a cselekedetek terén. Politizálni, először is azt jelenti, hogy értelmezni akarom a társadalom jelenségeit, meg akarom ismerni hajtóerőit, szerkezetét, működési elvének logikáját. Második lépésben a politika Isten Országának párbeszédét jelenti az evilági ország becsületes embereivel, kritikáját a Sátán Országának módszerével és gyakorlatával szemben. Végezetül: erőszakmentes cselekvés a helyes célokért, vagy ellenállás a bűnnek tartott törekvésekkel szemben.

Mindenki, aki politizál, társakat keres magának az eredményesség növelésére. Egyesületet, szervezetet, pártot alakít, alapszabályokat, tagsági feltételeket ír elő. A többség együttműködést, engedelmisséget kívánhat a kisebbségtől. Amikor tehát a politikára hatás lehetőségeit vizsgálom, választ kell adnom arra is, hogy milyen szervezeti biztosítékait látom annak, hogy törekvéseink ne alakuljanak át előbb vagy utóbb közönséges pártpolitikai tevékenységgé. Azt hiszem, hogy a biztosítékot, talán egészen öntudatlanul, kialakította az élet. Nem is vettük észre, hogy az elmúlt 12 évben a Bokor sajátos szerkezetté alakult. Azért nem vettük észre, mert elvekkkel és küzdelemmel voltunk elfoglalva, politizáltunk az Egyházon belül, s ezt úgy tettük, hogy sem befelé sem kifelé nem akartunk erőszakosak lenni. Az erőszakmentesség pedig megteremti a struktúrát: a hálózati rendszert. Sokan, sőt én magam is, „ütöképesebb” egyesületet, pontosabban körvonalazott szervezetet szerettem volna látni. Mások fejében megfordulhatott egy hatékony szerzetesrend megalakítása. Sem szerzet, sem egyesület, sem párt nem jött létre, mert nem akartunk uralkodni a másik ember lelkiismeretén. Azt akartuk csupán, hogy a Bokorban együtt élő csoportok között – erőnk és lehetőségeink szerint – minél több információt áramoltassunk azért, hogy azok segítségével, az evangélium alapján, kialakíthassák állásfoglalásukat, cselekedeteiket a szeretet művének végzésére.

Utólag állapítom meg ismét, hogy jó dolgot tettünk. A Bokorban vallott szabadság nem egy hatékonyan induló társulás lezüllesztése, hanem az egyetlen lehetséges evangéliumi szerveződés kisközösségek részére, erőszakmentes társadalmi hatás, ha úgy tetszik, politika gyakorlására. A hálózatok kialakulása egyike annak a tíz megatrendnek, amely jellemző a mai világra. Lehet azt mondani, hogy mi még nem vagyunk a posztindusztriális társadalom szintjén, s ezért itthon még nem

időszerűek a hálózatok. A keresztények belső életében azonban nincsenek ilyen akadályok: a lélek szabad, a lélek lemondhat az erőszakról. A szeretet összekötni, szervezni akar. A szerető lélek erőszak nélkül akar szervezni. A szerető emberek már holnaptól megvalósíthatják a szeretet-hálózatokat. Addig, ameddig a világban létrejött hálózatok biztosítják a lelkiismeret szabadságát, be is épülhetnek más, szélesebb hálózatokba. Az észrevétlenül hálózattá vált Bokor addig fog csatlakozni más, politikai hálózatokhoz, amíg szabadon képviselheti elveit és nem kényszerül igaznak nem tartott gondolatok elfogadására, helytelennek látott cselekedetek megtételére.

Sokáig élt bennem feldolgozatlanul Petőfinek „A gyűldei ifjakhoz” írt verse. Nagy terhet jelentett az, hogy a költő szemében egyet jelentett pap és ravaszság, pap és árulás, gonoszság, sötét lélek. Aki őket követi, elvált a két szentségtől, a hazától és a szabadságtól. Politikai fejlődésem során választ kellett találnom erre a vádra is. Az egykori kis szívgyárdista, aki a ferences barátok által szerkesztett „Isten Dalosai”-nak buzgó olvasója és előfizetője volt, aki élete minden szakaszában ragaszkodott a „papi nyájhoz”, s akit a hierarchia tévedései sem tudtak szakadárá tenni, a 20. század második felében helyettesíti az embergyilkolást meg nem szüntető 19. századi szentségeket a szeretet elvéből fakadó szelídség és lelkiismereti szabadság szentségével. Elveti a Tulok szentségét, az erőszakosakét, a Bárány szentségéért. Erőszak nélkül küzd e szentségért papokkal vagy papok nélkül, de mindenképpen együtt a Bárány népével. E küzdelmének társadalmi vetületét evangéliumi alapú politikának nevezi. Ezt a tevékenységét egyaránt méltónak látja Petőfi feltétlen odaadást követelő lángolásához és Tolsztoj gyökeres, erőszakmentes átalakítást sürgető látomásához.

1989

GROMON ANDRÁS

KEDVENC KÖZHELYEINK – AVAGY AZ ÖNZÉS NÉPSZERŰ IDEOLÓGIÁJA

Úgy viselkedni, ahogy illik!

Van ennek a „vezéreszmének” egy látszatra ártatlan jelentése: ha csak a külső megjelenésre, az öltözködési, udvariassági szabályok megtartására vonatkoztatjuk. De kimutatható, hogy határesetekben még ebből

a szempontból sem ártatlan, illetve másrészt: hogy ebben az „ártatlan” értelemben is különösen azok számára fontos (s nagyon sokszor: egyáltalán megtartható), akik nem-ártatlan mivoltában is gyakorolják. Ez pedig:

Arra van tekintettel, ami illik, és nem arra, ami „kell”. A helyes magatartás mércéjének a többség által helyesnek vélt vagy egyszerűen csak gyakorolt szokást tekint, nem pedig a többé-kevésbé meghatározható „objektív” jót; a Valóságot, nem az Igazságot; a Tényeket, nem az Eszményeket.

Ugyanez más megfogalmazásban: *iránytűje külső*, nem pedig belső; a százszor szent Körülmények, nem pedig a Lelkiismeret. (Talán kissé finomabb változata ez annak a „körülményimádásnak”, amely a „Mossom kezeimet”-ben is jelentkezik).

Mindez látszólag ellentmondásban van azzal a közhelyekben vissza-visszatérő szemlélettel, amely a legleplezetlenebbül így fogalmazódik meg: „Nekem megvan a magam törvénye.” Az ellentmondás rögtön feloldódik, mihelyt észrevesszük, hogy az „Úgy viselkedni, ahogy illik” csupán a *külsőséges*, illetve esetleg nem külsőséges, de lényegtelen, *jelentéktelen* súlyú dolgokban irányadó, tehát amelyekben lehet így is, úgy is viselkedni anélkül, hogy az ember önmagával (vagy az érdekeivel) szembekerülne, a cselekvés tényleges mozgatója viszont minden fontos kérdésben a „Nekem megvan a magam törvénye”.

És itt válik nyilvánvalóvá az ebben a közhelyben is meghúzódó súlyos *képmutatás*, amelyet Jézus is kíméletlenül leleplezett. *Egyrészt*, amikor az „ahogy illik” csak a külsőre vonatkozik: a böjtben szomorú arcra, az imádságban a sok beszédre, az alamizsnában a látványosságra (Mt 6). *Másrészt*, amikor (és ez a fontosabb) az „ahogy illik” csak a lényegtelen, jelentéktelen dolgokra vonatkozik, következőképpen a lényeges dolgokban ellentmondást takar: „Tisztára mossátok a pohár és a tál külsejét, de belül rablott holmival és szennyel vagytok tele. Tizedet adtok mentából, ánizsból és köményből, de elhanyagoljátok, ami fontosabb a törvényben: az ártatlanok el-nem-ítélését, az irgalmasságot és a hűséget... Megszűrítetek a szűnyogot, a tevét meg lenyelítetek” (Mt 23,23-25).

Eltelktve most a közhely „ártatlan” jelentésétől, ezt mondhatjuk: „babaarcú gyilkosok” életelve ez; más kérdés az, hogy a gyilkolásnak milyen mértékben vannak tudatában, milyen mértékű az, és mennyiben közvetett vagy közvetlen.

Nyugodtan akarok aludni!

A „törvény szavát” teljesítsem-e (értsd: a „fennálló társadalmi rend” írott és íratlan szabályait és elvárásait, értsd: az éppen uralmon levő hatalom akaratát), vagy a „lelkiismeretem szavát”? Az örök emberi konfliktusok közül ez az egyik legsúlyosabb. (Így is fel lehet vetni a kérdést: Az Állam vagy az Egyén? Az Ál-